

บทที่ 2

วรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษา ความทรงจำร่วมของชาวม้ง : กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อทำความเข้าใจทฤษฎี แนวคิดที่เกี่ยวข้อง ในบทนี้ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาโดยเนื้อหาสำคัญแบ่งออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่

- 2.1 ความหมายและความสำคัญของความทรงจำร่วม
- 2.2 แนวคิดการสร้างพื้นที่ทางสังคม
- 2.3 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ
- 2.4 ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

2.1 ความหมายและความสำคัญของความทรงจำร่วม

การนิยามความหมายและให้คำจำกัดความ และแสดงทัศนะต่อความทรงจำร่วม หรือ Collective memory เอาไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งเป็นแนวทางในการศึกษาโดยเรียงลำดับแนวคิดดังนี้

ประสิทธิ์ ลีปรีชา กล่าวไว้ว่า ความทรงจำร่วม ซึ่งก่อปรึ้นเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวม้ง ในที่นี้ผู้เขียนหมายถึงความทรงจำที่สั่งสมมาจากนิยาย ตำนาน นิทาน เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ บทสวดในพิธีกรรม สุภาษิต และบทเพลง ฯลฯ ที่นิยมปฏิบัติกันเป็นประจำในวิถีชีวิตของชาวม้ง ซึ่งล้วนแล้วแต่แฝงเอาไว้ซึ่งเรื่องราวเกี่ยวกับกำเนิดของกลุ่มชาติพันธุ์ ระบบจักรวาลวิทยา การถูกคนอื่นรุกรานและฆ่าฟัน รวมทั้งความภาคภูมิใจในความสำเร็จและความยิ่งใหญ่ของคนในเผ่าพันธุ์ของตน¹

ทวิช จตุรพฤษย์ กล่าวว่า ชนเผ่าแต่ละเผ่าจะสามารถสืบสานความเป็นชาติพันธุ์ของตนเองเอาไว้ได้โดยการสร้างจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ หรือมีวิธีการสร้างระบบความคิดขึ้นมาตีความหมายประวัติศาสตร์ของตนเองว่ามีความพ้องหรือแตกต่างกับกลุ่มอื่นอย่างไร

¹ ประสิทธิ์ ลีปรีชา. 2548. รายงานการวิจัยภายใต้โครงการ “อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองเชิงวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย”. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). หน้า 31.

การแสดงตนว่าตนเป็นใครและเป็นคนกลุ่มใดนั้น จะขึ้นอยู่กับสถานการณ์แต่ละช่วงของประวัติศาสตร์²

ยศ สันตสมบัติ กล่าวว่า ความเป็นชาติพันธุ์หนึ่ง ๆ มิใช่อัตลักษณ์สำเร็จรูปและแน่นอนตายตัว หากแต่เป็นการเลือกที่จะบ่งชี้ตนเองและการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ขึ้นมาชุดหนึ่ง เนื่องเพราะการกระทำดังกล่าวให้ผลประโยชน์สูงสุดแก่ตนเองในเงื่อนไขปัจจุบัน³

2.2 แนวคิดการสร้างพื้นที่ทางสังคม

การสร้างพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละยุค ถูกมองเป็นลักษณะสารัตถะนิยม (essentialism) คือคนในแต่ละชุมชนไม่ต้องมีการเคลื่อนย้าย ต่างมีรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่ผูกติดกับพื้นที่ อาณาเขตที่แน่นอน จากแนวคิดดังกล่าวนี้ทำให้อัตลักษณ์ของบุคคลเป็นสิ่งที่ได้รับจากโครงสร้างทางการเมือง ศาสนา ของสังคมดังกล่าว ซึ่งในสังคมสมัยใหม่ มุมมองนี้ได้ถูกท้าทายในงานของ Akhil Gupta and James Ferguson⁴ ได้นำเสนอมุมมองเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับพื้นที่ (Place) ซึ่งได้ทะลายนามมองที่ว่าวัฒนธรรมผูกติดตายตัวอยู่กับพื้นที่ และนำเสนอถึงความไม่ต่อเนื่องของพื้นที่และวัฒนธรรม พร้อมกับได้เสนอว่าคนที่เคลื่อนย้ายเหล่านี้มีจินตนาการเรื่องดินแดน (imagined place) แบบใหม่ ที่ไม่ยึดติดกับพรมแดนของรัฐชาติ อย่างชุมชนในจินตนาการ (imagined community) ของ Benedict Anderson ซึ่งดินแดนในจินตนาการเหล่านี้ เกิดจาก “การใช้ความทรงจำของดินแดนมาสร้างโลกทางจินตนาการใหม่ ในที่อยู่นิว” โดยที่บ้านเกิดก็ยังเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญสำหรับการสร้างพื้นที่ใหม่ของคนเหล่านี้

การปรากฏตัวของคลื่นผู้อพยพที่เดินข้ามพรมแดนรัฐชาติได้ก่อให้เกิดมุมมองต่อวัฒนธรรมใหม่ เพราะผู้อพยพเหล่านี้ได้สร้างพื้นที่ทางสังคมของตนเองผ่านวัฒนธรรมที่มีการ

² ทวิช จตุรพุกฤษ. 2538. พิธีกรรมเพื่อสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ของชาวเขาเยาวกจน: การศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าลีซอในจังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัยเชียงใหม่. หน้า 66.

³ ยศ สันตสมบัติ. 2542. **หลักข้างการสร้างสรรค์ใหม่ของอัตลักษณ์ไทในใต้คง**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา. หน้า 20.

⁴ Gupta and Ferguson. 1999. *อ้างใน* อภิญา เฟื่องฟูสกุล. **อัตลักษณ์ (Identity): การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด**. รายงานการวิจัยเสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาระดับชาติ สาขาสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาระดับชาติ. หน้า 20.

ผสมผสาน (hybridity) ซึ่ง “ไม่ได้จำกัดหรือผูกติดกับวัฒนธรรมที่เป็นต้นกำเนิด”⁵ การข้ามพรมแดนของรัฐชาติ (deterritorialization) ของวัฒนธรรม ได้ทำให้เกิดรอยแยกขึ้นในความกลมกลืนระหว่างสถานที่และผู้คน

ในบริบทความสัมพันธ์ทางสังคมที่หลากหลาย การสร้างพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นผลมาจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับกลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีความซับซ้อนทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม การปรับเปลี่ยนรูปแบบของกลุ่มชาติพันธุ์ที่พยายามสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมด้วยการสร้างภาพอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ผ่านบริบทต่าง ๆ ทางสังคมและความสัมพันธ์กับชนกลุ่มอื่น ๆ และรัฐ กระแสโลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดทั้งวัฒนธรรมมวลชนในระดับโลก การค้นหาต่อสู้อะไรและการใช้ความรุนแรงรูปแบบต่าง ๆ เพื่อค้นหาทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันโลกาภิวัตน์ก็เป็นกระแสหนึ่งที่ทำให้ประชากรต่างชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา พิธีกรรมและวัฒนธรรมได้มีโอกาสติดต่อ เชื่อมโยงถึงกันและกันมากขึ้น⁶

การศึกษาเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์อาจสามารถพิจารณาได้ในหลายมิติ ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้มักถูกผลักดันหรือเบียดขับเข้าไปอยู่ในสภาวะการเป็นคนชายขอบของสังคม ที่ออกมาในเชิงผู้มีอำนาจและผู้ด้อยอำนาจ โดยเฉพาะ

บทบาททางการเมือง คนเหล่านี้มักไม่มีสถานภาพความเป็นพลเมืองของรัฐใดรัฐหนึ่ง ซึ่งถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนที่ล่อแหลมต่อความมั่นคงของประเทศ และถูกกีดกันไม่ให้มีส่วนร่วมในทางการเมือง

บทบาทในทางเศรษฐกิจ ถูกมองว่า มีระบบการผลิตที่ไม่มีประสิทธิภาพ มีวิถีชีวิตเพียงแค่อพยพชีพ คนเหล่านี้มักตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมที่ตนเองไม่ได้ก่อขึ้น และยังถูกมองว่าเป็นพวกทำลายสิ่งแวดล้อม จากคนในสังคมใหญ่

บทบาทในทางสังคมและวัฒนธรรม ผู้คนเหล่านี้มักมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมจากสังคมใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านภาษา ศาสนาและความเชื่อ ทำให้ถูกมองว่าเป็นพวกล้ำหลังไร้การศึกษา⁷

⁵ อภิญา เพ็ญฟูสกุล. 2542. เรื่องเดียวกัน. หน้า 26.

⁶ สุริยา สมุทคุปดี และพัฒนา กิติอาษา. 2542. **มานุษยวิทยากับโลกาภิวัตน์ : รวมบทความนครราชสีมา: ห้องไทยศึกษานิทัศน์**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี. หน้า 81-88.

⁷ ชูศักดิ์ วิทยาภัก. 2541. **สังคมศาสตร์กับการศึกษาคนชายขอบ**. วารสารสังคมศาสตร์. ปีที่ 11 ฉบับที่ 1. เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. หน้า 1.

ระบบความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่พบได้อย่างแพร่หลายในประเทศที่พัฒนาแล้ว และประเทศที่กำลังพัฒนา ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงจะพบว่า มีกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนหนึ่งพยายามที่จะปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นใหม่ ได้มีการยอมรับขนบธรรมเนียมประเพณีของชนกลุ่มอื่น หรือไม่ก็ยอมรับร่วมมือกับชนกลุ่มอื่นคิดค้นธรรมเนียมวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ได้ศึกษาและวิเคราะห์วาทกรรมในสังคมไทย โดยศึกษาระบบและกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ (Identity) และความหมาย (Significance) ให้กับสิ่งต่าง ๆ ในสังคมที่เราอาศัยอยู่ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเรา สอดคล้องกับบทความ “วาทกรรมว่าด้วยชาวเขา” ของปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี ที่กล่าวถึงเอกลักษณ์และความหมายของ “ชาวเขา” ในด้านความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับชาวเขา เพื่อทำความเข้าใจถึงสถานะหรือตำแหน่งที่ของชาวเขาในสังคมไทย ที่ส่งผลต่อกระบวนการครอบครองและควบคุมพื้นที่ภายในอาณาเขตของรัฐ (internal territorialization) โดยสร้างความหมายใหม่ให้กับพื้นที่

ในช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ “การสูญเสียลักษณะทางเผ่าพันธุ์ (Detribalization) หรือการสูญเสียอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์”⁸ ที่ผ่านมากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติ ชุมชนในความเป็นพลเมืองของรัฐชาติได้เสื่อมความสำคัญลง บทบาทระหว่างรัฐและกลุ่มชาติพันธุ์ ถูกสร้างขึ้นบนความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มชนที่มีอำนาจเหนือกว่าเป็นคนกำหนด สร้าง ตีความ และสร้างความหมายใหม่ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ ที่ถูกมองว่าเป็นคนชายขอบของสังคมอยู่ตลอดเวลา สิ่งเหล่านี้เองก่อให้เกิดการตอบโต้ต่อกระบวนการที่ถูกกักขังอัตลักษณ์ในอดีต ซึ่งกลุ่มหนึ่งใช้วิธีการโต้ตอบต่อเจ้าหน้าที่รัฐอย่างรุนแรง และอีกกลุ่มหนึ่งเลือกที่จะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต “ชุมชนในจินตนาการ” ของรัฐ⁹

⁸ การสูญเสียลักษณะทางเผ่าพันธุ์หรือการสูญเสียอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ อาจเกิดขึ้นได้จากสองสาเหตุหลัก คือ การปรับตัวเพื่อความอยู่รอด โดยความต้องการที่จะผสมกลมกลืนและปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นใหม่ ได้มีการยอมรับขนบธรรมเนียมประเพณีของชนกลุ่มอื่น หรืออาจร่วมมือกับชนกลุ่มอื่นคิดค้นขนบธรรมเนียมประเพณีขึ้นมาใหม่ อีกสาเหตุหนึ่งซึ่งเกิดจากการครอบงำโดยรัฐชาติ เพราะวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ในฐานะวัฒนธรรมย่อย เพื่อสะดวกต่อการปกครอง จึงมีการผนวกวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีหลากหลายนั้นเข้ามาเป็นหนึ่งเดียวกันกับวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยจะอยู่บนพื้นฐานของความพึงพอใจของกลุ่มวัฒนธรรมย่อยหรือไม่ก็ตาม

⁹ Benedict Anderson. 1983. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London : Verno. p 191.

บทความของอรัญญา ศิริผล ที่ศึกษาภาพลักษณ์ที่ผันกับกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ ชาวม้งได้อธิบายถึงภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างและผลิตซ้ำในสังคมไทยเกี่ยวกับชาติพันธุ์ม้งที่มี วัฒนธรรมในการค้าฝิ่นมายาวนาน ในอดีตภาพเหล่านี้ถูกสะท้อนผ่านสื่อออกสู่สาธารณะใน ด้านลบ ซึ่งก่อให้เกิดกระบวนการตอบโต้ในรูปแบบต่าง ๆ ต่อการกักขังอัตลักษณ์¹⁰ แต่ใน ขณะเดียวกันก็มีกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มรวมตัวกันเพียงเพื่อต้องการแสดงตัวตนหรือสร้างพื้นที่ ทางวัฒนธรรมเท่านั้น

แนวคิดของ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี ในบทความเรื่อง “ข้ามพรมแดนคำถาม เรื่องอัต ลักษณ์วัฒนธรรมพื้นที่และความเป็นชาติ” ระบุว่า แนวคิดเรื่องพรมแดนยังคงถูกนิยามโดยผูก โยงกับแนวคิดเรื่องดินแดนและความเป็นรัฐชาติ สังคมภายในชาติยังอยู่ภายใต้ขอบเขต พรมแดนเดียวกัน มักถูกมองว่าสืบทอดอุดมการณ์วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่ต่อเนื่องกัน เป็นอันเดียวกันแตกต่างกันไปจากสังคมอื่น นอกเส้นพรมแดน เชื่อกันว่าความเหมือนหรือความ แตกต่างของคนในสังคม ถูกกำหนดโดยตำแหน่งแห่งที่การเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดน จึงเป็น เครื่องมือหนึ่งในการจัดระเบียบของรัฐที่เข้ามาสร้างความเหมือนและความต่างของคนในสังคม และต่างสังคม¹¹

การรื้อฟื้นลักษณะทางเผ่าพันธุ์ หรือการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นการปรับตัว หรือจัดองค์ประกอบทางชนบทรรมนิยมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์โดยอาศัยสัญลักษณ์ที่มีอยู่ เดิมเป็นพื้นฐาน ซึ่งมักจะปรากฏอยู่ในรูปของบรรทัดฐาน (Norms) หรืออุดมการณ์ (Ideologies) ที่กลุ่มชาติพันธุ์มักใช้เพื่อสร้างความแตกต่างระหว่างกลุ่มหรือสร้างพรมแดนทางชาติพันธุ์ให้ เด่นชัดขึ้น โดยยังคงแม่แบบเดิมของวัฒนธรรมเอาไว้ เรียกว่าการผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำทาง วัฒนธรรม (Cultural reproduction) อันเป็นลักษณะพลวัตทางสังคมที่มีให้เห็นทั่วไป¹²

การผลิตใหม่ของประเพณี จึงอาจเกิดขึ้นได้เสมอ เมื่อกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งต้องการปรับตัว ให้สอดคล้องกับยุคปัจจุบัน ซึ่งจะเห็นว่าการมองกลุ่มชาติพันธุ์ในลักษณะนี้จะเชื่อมโยงไปสู่ การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์อย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง เพราะความเคลื่อนไหวไปตามบริบทของกลุ่ม ชาติพันธุ์ส่งผลให้อัตลักษณ์ปรับเปลี่ยนตามไปด้วย

¹⁰ อรัญญา ศิริผล. 2541. *อ้างใน* ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. วาทกรรมว่าด้วย ชาวเขา. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*. เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. หน้า 75-87.

¹¹ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. เรื่องเดียวกัน. หน้า 1-14.

¹² นิวัตติ ทองนวล. 2546. *การสร้างอัตลักษณ์ของชาวพวนในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎี บัณฑิต สาขาไทศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. หน้า 4.

ผู้วิจัยเห็นว่า การศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของสังคมมีความสำคัญต่อการศึกษาแนวคิดการสร้างพื้นที่ทางสังคม โดยการมองในสองมิติ คือ การศึกษาอัตลักษณ์จารีตดั้งเดิม ผ่านมิติทางประวัติศาสตร์และมุมมองเชิงสาร์ตเถียน ที่เห็นว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่มิเฉพาะตัว เฉพาะกลุ่ม มีแก่นสารที่สืบทอดมาจากอดีต และฝังแน่นในจิตสำนึก ที่เรียกว่าประวัติศาสตร์ความทรงจำหรือความทรงจำร่วม

2.3 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

ทัศนคติ ของบุคคลเปลี่ยนแปลงได้เนื่องจากอิทธิพลสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ได้แก่ การรับข้อมูลใหม่จากบุคคลหรือโดยผ่านสื่อมวลชน หรือโดยการรับประสบการณ์โดยตรง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบด้านความเข้าใจ ซึ่งมีผลทำให้องค์ประกอบด้านความรู้สึกและพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปด้วย การเปลี่ยนทัศนคติอาจเป็นไปได้โดยความสอดคล้องกันระหว่างความคิด ความเข้าใจและความรู้สึก กล่าวเมื่อบุคคลมีความรู้สึกที่ดีหรือไม่ดีต่อสิ่งใด ก็จะมีความคิดความเข้าใจในสิ่งนั้นในลักษณะดังกล่าวด้วยเช่นกัน แต่ถ้าบุคคลนั้นได้รับข้อมูลใหม่หรือประสบการณ์ใหม่ ซึ่งทำให้ความรู้สึกเปลี่ยนแปลงไป จำเป็นต้องทำบางอย่างเพื่อลดความขัดแย้งภายในตนเอง โดยบุคคลทั่วไปอาจเปลี่ยนแปลงทัศนคติคล้ายตามกลุ่มเพื่อนหรือการที่มีประสบการณ์ไม่ดีต่อสิ่งหนึ่งเพราะถูกกลโกง บุคคลนั้นก็อาจมีทัศนคติไม่ดีต่อสิ่งนั้น¹³

กระบวนการทางจิตใจในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ 5 ขั้นกับกระบวนการยอมรับสิ่งใหม่

ทัศนคติเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การแสดงออกในพฤติกรรมต่าง ๆ ฉะนั้น ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติก็จะทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย การเปลี่ยนทัศนคติจึงมีความสำคัญมากในกระบวนการยอมรับหรือการตัดสินใจยอมรับ อันมีขั้นตอนสำคัญ ๆ 5 ขั้นตอน

- ขั้นที่ 1 ตั้งใจรับทราบ ให้ความสำคัญ มีความสนใจเกี่ยวกับข่าวสาร
- ขั้นที่ 2 การเข้าใจในข่าวสาร
- ขั้นที่ 3 ยอมรับหรือการเปลี่ยนแปลง
- ขั้นที่ 4 ขั้นการเก็บจำ

¹³ กาวนา ก้อนกสิป. 2536. การยอมรับสิ่งใหม่ของชาวเขาเผ่าม้งในชุมชนพื้นราบ : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านสหกรณ์ห้วยมะนาวกิ่งอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่. หน้า 26-27.

ขั้นที่ 5 ขั้นการกระทำ

โรเจอร์ เชื่อว่าผู้ที่มีความเข้าใจสิ่งใหม่ก่อน คือ ผู้ที่ได้รับการศึกษามากกว่าผู้ที่รับรู้ และเข้าใจทีหลัง ถ้าอยู่ในสภาวะแวดล้อมที่คล้ายคลึงกัน อันแสดงถึงการรับข่าวสารจาก มวลชนต่าง ๆ มาปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเช่นกับเจ้าหน้าที่ผู้นำการเปลี่ยนแปลง การมีส่วนร่วมในสังคม ชอบท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ ซึ่งก็คือการศึกษานอกระบบและบุคคลจะรับรู้สิ่งใหม่ ทุกอย่างต้องมีการเล็งรวมอยู่ด้วย เพราะเขาไม่แน่ใจว่าผลของการใช้สิ่งใหม่จะเป็นอย่างไร เขาจึงต้องการเสริมแรงของทัศนคติที่มีต่อสิ่งใหม่นั้น โดยแสวงหาได้จากเพื่อน ๆ เช่น นำเรื่องราวไปปรึกษาหารือ หรือการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งนอกและในชุมชน บรรทัดฐานทางสังคม มีบทบาทมาก เพราะจะทำให้บุคคลมีทัศนคติที่ดีหรือไม่ดีต่อสิ่งใหม่นั้น ๆ ได้

บรรทัดฐานทางสังคม หมายถึง ระเบียบข้อบังคับ หรือหลักเกณฑ์ที่ใช้เป็นแนวทาง กำหนดพฤติกรรมของบุคคลว่าจะปฏิบัติอย่างไร¹⁴ โดยให้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการอบรม สั่งสอนในชุมชน

2.4 ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

แบ่งได้เป็น 2 ปัจจัยหลัก คือ

- 1) ปัจจัยภายใน หมายถึง ภายในสังคมมีปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมองได้ 2 ลักษณะ คือ
 - 1.1) ปัจจัยที่แสดงอย่างเปิดเผยหรือตั้งใจกระทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ได้แก่ กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม การประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ การวางแผนทางสังคม และการกระทำของปัจเจกบุคคล เช่น ผู้นำในสังคม เป็นต้น
 - 1.2) ปัจจัยที่ไม่ได้แสดงออกอย่างเปิดเผยหรือตั้งใจ ได้แก่ ความตึงเครียดภายในระบบสังคม การขาดแคลนทรัพยากรทำให้มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
- 2) ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายนอกสังคม ปัจจัยที่เห็นชัดก็คือ
 - 2.1) การเปลี่ยนแปลงลักษณะของประชากร ได้แก่ การย้ายถิ่นของประชากร ความแตกต่างขององค์ประกอบของประชากร เช่น อายุ เพศ การศึกษา อาชีพ

¹⁴ นพนธ์ สัมมา. 2523. จิตลักษณะสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร. ปริญญาทิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. หน้า 21-23.

2.2) การเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ ภัยธรรมชาติ แผ่นดินไหว น้ำท่วม เป็นต้น

2.3) กลุ่มกระทบภายนอก ได้แก่ การเข้ามาของคนสังคมอื่น การถูกโจมตี

2.4) การยึดวัฒนธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมได้ยึดจากวัฒนธรรมอื่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

- 1) ก่อให้เกิดประโยชน์ เช่น มีการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ มีการเปลี่ยนแปลงในแง่ระบบการทำงานที่ดีขึ้น เป็นการพัฒนาให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น เป็นต้น
- 2) ก่อให้เกิดปัญหา เช่น อัตราการเปลี่ยนแปลงไม่เท่ากัน ก็จะทำให้เกิดปัญหาได้ เมื่อวัตถุก้าวหน้ารวดเร็วกว่าวัฒนธรรมทางจิตใจ ทำให้เกิดปัญหาทางสังคม ปัญหาของการเพิ่มของประชากร ปัญหาการว่างงาน ปัญหาที่อยู่อาศัย เป็นต้น¹⁵

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษา

ขจิตภัย บุรุษพัฒน์ ได้กล่าวถึงการแยกชาวม้งในเขตภาคเหนือของประเทศไทยตามลักษณะของการแต่งกายและภาษาที่ใช้ โดยแบ่งเป็น 3 เผ่า คือ ม้งดำ หรือน้ำเงิน ม้งขาว และม้งกำมะขาม สำหรับม้งดำ แบ่งออกเป็นสาขาย่อย 3 สาขา คือ ม้งดอก ม้งลาย และม้งดำ การแบ่งม้งออกเป็น 3 เผ่านี้ก็โดยอาศัยความแตกต่างทางภาษา และความแตกต่างของเครื่องแต่งกาย ตลอดจนชื่อที่ม้งใช้เรียกตัวเอง¹⁶

เบญจมา จีระภักดิ์ได้ศึกษาผลกระทบของการพัฒนาสังคมชาวเขา โดยมุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนชาวเขา อันเนื่องมาจากการดำเนินงานพัฒนาที่มีโครงการของรัฐเป็นแกนนำ พบว่าการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการประกอบอาชีพมีผลทำให้ชาวเขาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย การศึกษา และการปกครองภายในหมู่บ้าน ซึ่ง วิไลพร ชะมะผลิน¹⁷ เสนอว่า ปัจจุบันนี้มีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจไปในลักษณะผสมผสานกับสังคมไทยมากขึ้น โดยติดต่อกับสังคมภายนอกมากขึ้น ได้รับการพัฒนาจาก

¹⁵ ภาวนา ก้อนกลีบ. 2536. การยอมรับสิ่งใหม่ของชาวเขาเผ่าม้งในชุมชนพื้นราบ : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านสหกรณ์ห้วยมะนาว กิ่งอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่. หน้า 26-27.

¹⁶ ขจิตภัย บุรุษพัฒน์. 2538. ชาวเขา. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา. หน้า 424-429.

¹⁷ วิไลพร ชะมะผลิน. 2523. บทบาททางสังคมและเศรษฐกิจของสตรีชาวเขาเผ่าม้ง. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยชาวเขา. หน้า 48.

หน่วยงานราชการโดยตรง และจากการศึกษาพบว่า เครื่องมือสมัยใหม่ที่เข้าสู่หมู่บ้านหรือนวัตกรรมเป็นสิ่งที่ทำให้สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป¹⁸

สี่ศึก ฤทธิ์เนติกุล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวม้ง ศึกษาเฉพาะกรณีชาวม้งที่อาศัยอยู่ในตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่” โดยผลการวิจัยได้สรุปเนื้อหาเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. การปรับตัวทางด้านการดูแลสุขภาพ ชาวม้งยังใช้วิธีการดั้งเดิม เช่น การทรง การเรียกขวัญ การใช้ยาสมุนไพร ควบคู่ไปกับการใช้วิธีการรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบัน และส่วนมากมักจะใช้โรงพยาบาลเอกชน

2. การปรับตัวทางด้านนิติธรรม ชาวม้งมีการปรับเปลี่ยนการใช้กฎจารีตประเพณีกฎจารีตประเพณีมาจัดการ หากเป็นเรื่องใหญ่ก็จะใช้กฎหมายบ้านเมืองเข้าไปจัดการ

3. การปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจ มีการปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจในครอบครัวจากการทำ การเกษตรเพื่อยังชีพมาเป็นการค้าขาย และการใช้แรงงานตลอดปีจนเป็นผู้ผลิตสินค้าด้านอุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นพ่อค้าคนกลาง พ่อค้าปลีก โดยมีเครือข่ายทางธุรกิจกับชาวม้งด้วยกันเอง และคนพื้นราบหรือคนต่างชาติ และบางส่วนลงมาขายแรงงานในกิจกรรมทั้งของชาวม้งด้วยกันเองและชาวไทยพื้นราบ เช่น กิจการปิ้งน้ำมัน และร้านค้าต่าง ๆ

4. การปรับตัวทางด้านคติธรรม ระบบความเชื่อของชาวม้งเกี่ยวกับจักรวาลวิทยา ไม่มีผลกระทบในทางเสียหายต่อชุมชนสังคมภายในชาวม้งเองและสังคมภายนอก และทางตรงกันข้ามกลับแสดงถึงการมีความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนจึงเป็นการควบคุมทางสังคมอีกทางหนึ่งด้วย

5. การปรับตัวทางด้านศิลปกรรม ในทางศิลปะการแสดงของชาวม้งถึงแม้ไม่มีความหมายอย่างเห็นเด่นชัดจากพิธีการทำทางแสดงออก แต่การแสดงในแต่ละอย่างเป็นการได้รับการสืบทอดกันมานาน เช่นการเป่าแคน การโยนลูกช่วงของหนุ่มสาว เป็นต้น ในยุคปัจจุบันคนหนุ่มสาวได้ปรับเปลี่ยนไปใช้ดนตรีสากลแทน

6. การปรับเปลี่ยนทางด้านวัตถุธรรม ชาวม้งรุ่นใหม่ ยังมีความเคารพในความศักดิ์สิทธิ์ของวัตถุต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษได้คิดและสร้างเอาไว้ แต่วัตถุที่เป็นผลผลิตทางด้านวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในระบบความเชื่อ และการดำรงชีวิตประจำวันเป็นอย่างมาก

¹⁸ เบญจา จีรภัทรพิมล และ เสาวณีย์ ไทยนันท์. 2530. ผลกระทบของการพัฒนาสังคมต่อชาวเขา. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. หน้า 129-130.

7. การปรับตัวกับเพื่อนบ้าน ได้มีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของสังคมไทยได้เป็นอย่างดี มีสัมพันธภาพกัน และเป็นเพื่อนบ้านที่ดีต่อกันได้¹⁹

¹⁹ สีสีก ฤทธิเนติกุล. 2540. การปรับตัวกับวิถีชีวิตใหม่ในชุมชนเมืองของชาวเขาเผ่าม้ง : กรณีศึกษาเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ : รายงานการวิจัย. เชียงใหม่: ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ กรมประชาสงเคราะห์. หน้า 23-38.